

PRIVIRE TEORETICĂ ASUPRA PERECHILOR ASPECTUALE ÎN CROATĂ

Clara CĂPĂȚÎNĂ

The present article gives an overview of a series of issues regarding the aspectual verbal pairs, with emphasis on the way these pairs are established given the numerous difficulties that the aspectual pairs pose: the possibility the verbs have of combining with several prefixes, the existence of base verbs that have multiple meanings, and therefore different aspectual pairs depending on their meaning, meanings of some imperfective verbs that their perfective pair does not have, as well as the fact that the aspectual pair are not consistently mentioned in the Croatian dictionaries and grammar books. We present the main modalities in which the aspectual pairs are formed, the imperfectivisation and the perfectivisation, and we also point out the aspectual asymmetries (bi-aspectual verbs or verbs without an aspectual pair) with observations referring to the phases of verbal derivation.

Key words: Croatian language, verb, verbal aspect, aspectual pairs, perfectivisation, imperfectivisation, prefixation, suffixation

1. Opoziția binară perfectiv : imperfectiv

Având în vedere faptul că limba croată este o limbă slavă, aspectul ocupă un loc principal în cadrul categoriilor gramaticale ale verbului, reprezentând o trăsătură caracteristică a structurii gramaticale a limbii croate.

Categoria aspectului verbal croat se întemeiază pe opoziția gramaticală fundamentală de *perfectiv : imperfectiv*. Ținând cont de componenta temporală, aspectul perfectiv¹ este definit ca exprimând o acțiune sau o stare indiferent de timpul în care se desfășoară sau este situată, privită ca o totalitate, indiferent de durată, fără a fi caracterizată de procesualitate. Verbele perfective exprimă o acțiune terminată, limitată, considerată ca un întreg, un rezultat al unui proces etc., de exemplu *baciti, doći, donijeti, maknuti, naučiti, viknuti*. Această totalitate a acțiunii perfective nu presupune efectuarea în mod obligatoriu a acțiunii în întregime, de la început până la sfârșit, ci se poate referi

¹ Pentru definiția aspectului verbal, vezi E. Barić, M. Lončarić și col., *Hrvatska gramatika*, Zagreb, 1995, p. 406 și J. Silić și I. Pranjković, *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*, Zagreb, 2005, p. 288.

la efectuarea în totalitate doar a începutului (de ex. *zavikati, progovoriti, proraditi*) sau doar a sfârșitului unei acțiuni (de ex. *dokrajčiti, dopjevati*).

Verbele de aspect imperfectiv exprimă o acțiune sau o stare care se efectuează în timp, care durează, care are loc simultan, o acțiune ca un proces nelimitat, de ex. *bacati, dolaziti, donositi, micati, učiti, vikati*. Fără a fi privite ca un întreg, la aceste verbe este importantă durata lor și repartizarea în timp, în intervalul dintre începutul și sfârșitul lor, acțiunea lor fiind considerată divizibilă.

Potrivit lui J. Silić¹, verbele perfective exprimă o acțiune ca un întreg ce nu se poate diviza în faze. De aceea, alături de verbe perfective nu pot sta verbe fazice² precum *početi, produžiti, završiti* etc., o alăturare de tipul **počeo je napisati* fiind imposibilă. Prin urmare, sensul de bază al verbelor perfective este acela al unui act concret individual (de ex., *Ivan je pročitao pismo.*) și este sensul cel mai puțin condiționat de context, pe când celelalte sensuri sunt condiționate, într-o măsură mai mare sau mai mică, de context, prin mijloace lexicale. Adverbul *uvijek* indică astfel repetiția (de ex., *Uvijek će tako biti. Rastavit će, ali neće znati sastaviti.*), iar numeralul multiplicativ *deset puta* suma, totalul actelor individuale concrete (de ex. *Skočio je deset puta u vodu.*). Spre deosebire de verbele perfective, cele imperfective se pot diviza în faze, iar sensul lor de bază este cel concret procesual, nelimitat în nici o privință, exprimând o acțiune care durează (de ex. *Pišem pismo.*).

Exprimarea aspectului verbal ține de derivarea verbelor de la alte verbe prin prefixare și sufixare. În acest caz, verbul nou format arată modificarea acțiunii verbale a verbului de bază fie din punct de vedere al aspectului, fie din punct de vedere al modului acțiunii și al sensului, fie și una, și alta.

Potrivit lui S. Babić³, din totalul de 61 de sufixe cu ajutorul cărora se formează verbe de la substantive, adjective, interjecții și verbe, numai 19 sunt productive, iar dintre acestea numai 10 sufixe se folosesc pentru derivarea verbelor de la alte verbe. În ceea ce privește prefixarea, ea reprezintă modul cel mai frecvent de formare a verbelor în general, în acest mod fiind formate peste jumătate din totalul verbelor.

În afară de opoziția aspectuală perfectiv : imperfectiv, între verbul de bază și cel derivat poate exista și o altă diferență semantică, existând astfel o strânsă legătură între aspectul verbal, ca o categorie gramaticală a verbului, și modul acțiunii, categorie lexicală a verbului.

¹ J. Silić, *Pristup kategoriji aspektualnosti u hrvatskom književnom jeziku*, „Suvremena metodika nastave hrvatskog ili srpskog jezika”, Zagreb, II, 1977, nr.1, p.3. Autorul preia punctul de vedere al lingviștilor ruși A.V. Bondarko și L.L. Bulanin.

² În croată, termenul utilizat este *fazni glagoli*. În română, ele sunt considerate verbe de aspect (aspectuale), respectiv „unități lexicale a căror configurație semantică conține una dintre trăsăturile [incoativ], [continuativ] sau [terminativ]”, v. *Gramatica limbii române I. Cuvântul*, București, 2008, p. 457.

³ S. Babić, *Tvorba riječi u hrvatskome književnome jeziku*, ed. a III-a, Zagreb, 2002, p. 503-504.

2. Stabilirea perechii aspectuale

Dat fiind că aspectul verbal este o categorie morfologică binară, alcătuită dintr-un membru imperfectiv și altul perfectiv, majoritatea verbelor imperfective au un corespondent verbal perfectiv, cu care formează o pereche aspectuală: *čitati – pročitati* (a citi); *počinjati – početi* (a începe); *vraćati se – vratiti se* (a se întoarce) etc.

În ceea ce privește terminologia folosită în lucrările de specialitate, pentru desemnarea perechii aspectuale realizate prin sufixare sau prefixare se folosește în general termenul de *vidski par* (pereche aspectuală). În cazul sufixării însă, pentru a sublinia caracteristica sufixelor de a realiza perechi verbale între care există numai o deosebire aspectuală, fără adăugarea unor nuanțe semantice în plus, este frecvent utilizat termenul *čisti vidski par* (pereche pur aspectuală).

Acceptând, de asemenea, că pereche pur aspectuală constituie numai cuplul verb perfectiv / verb imperfectiv obținut prin sufixare, M. Gojmerac are un punct de vedere întrucâtva diferit în privința prefixării, considerând că prefixul aduce întotdeauna cu sine o nuanță semantică în plus față de verbul imperfectiv. Prin urmare, nu va rezulta o opoziție pur aspectuală, ci întotdeauna o opoziție aspect/ aspect + Aktionsart. Autorul acceptă părerea lui Maslov conform căreia în acest caz nu se poate vorbi de o pereche aspectuală și de o opoziție aspectuală, deși adaugă că din punct de vedere funcțional-semantic se pot întâlni frecvent perechi precum *čitati – pročitati*, *pisati – napisati* etc., prin care se exprimă înainte de toate opoziția aspectuală. Prin urmare, M. Gojmerac folosește denumirea de *mješoviti vidski parovi* (perechi aspectuale mixte) pentru perechile aspectuale realizate prin prefixare, spre deosebire de perechile pur aspectuale, realizate prin sufixare¹.

Principalele modalități de formare a perechilor aspectuale sunt imperfectivizarea și perfectivizarea. Cu ajutorul sufixelor, verbele perfective pot deveni imperfective, în timp ce verbele imperfective pot deveni perfective în principal cu ajutorul prefixelor, dar și cu cel al sufixelor. Ținând cont de faptul că prefixele, pe lângă schimbarea aspectului, adaugă și o nuanță semantică în plus verbului de bază, se pune problema stabilirii cuplului de verbe care creează o pereche aspectuală.

Dacă, în privința imperfectivizării prin sufixare, este unanim acceptat faptul că acest procedeu creează exclusiv perechi pur aspectuale (de ex.: *obećati – obećavati* ‘a promite’, *ostati – ostajati* ‘a rămâne’, *primiti – primati* ‘a primi’), atunci când se pune problema stabilirii perechii aspectuale a verbelor perfectivizate cu ajutorul prefixelor există opinii diferite.

Această situație este creată tocmai datorită dublului rol pe care îl joacă prefixele. Prin prefixare, verbul imperfectiv devine perfectiv, dar totodată capătă și o nuanță semantică în plus sau un alt sens. De exemplu, verbului *pisati* (a scrie) i se pot adăuga

¹ M. Gojmerac, *Glagolski vid u hrvatskom ili srpskom i njemačkom jeziku*, teză de doctorat, Zagreb, 1980, p. 49-50.

un șir de prefixe: *do-*, *iz-*, *na-*, *o-*, *od-*, *po-*, *pod-*, *pre-*, *pri-*, *pro-*, *raz-*, *u-*, *uz-*, *za-*, obținându-se astfel o serie de verbe perfective: *dopisati* ‘a adăuga (în scris)’, *ispisati* ‘a copia, a extrage (date relevante, citate)’, *napisati* ‘a scrie, a termina de scris’, *opisati* ‘a descrie’, *popisati* ‘a înregistra, a inventaria’, *potpisati* ‘a semna’, *prepisati* ‘a copia’, *pripisati* ‘a atribui’, *raspisati* ‘a fixa (o dată), a publica (un concurs)’, *upisati* ‘a înscrie’, *zapisati* ‘a nota’.

Există o modalitate formală de a stabili care dintre verbele prefixate reprezintă perechea aspectuală a verbului de bază, și anume derivarea în continuare, prin sufixare, a verbelor perfective astfel obținute de la verbul *pisati*. Rezultatul va fi o serie de verbe imperfective:

Vb. perfective

dopisati
ispisati
napisati
opisati
popisati
prepisati
upisati
zapisati

Vb. Imperfective

dopisivati
ispisivati

opisivati
popisivati
prepisivati
upisivati
zapisivati

Perechea aspectuală a verbului *pisati* este *napisati*, deoarece prefixul *na-* este singurul prefix care nu modifică sensul verbului și pentru că doar acest verb prefixat nu are ca pereche un verb obținut prin imperfectivizare (nu există **napisivati*). Dintre numeroasele prefixe care se pot adăuga unui verb s-a detașat unul singur, care a căpătat rolul de a perfectiviza verbul, gramaticalizându-se astfel. Spre deosebire de celelalte verbe obținute prin prefixare, o trăsătură caracteristică a verbelor *pisati* – *napisati* ca pereche aspectuală este faptul că verbul *napisati* nu mai poate fi supus în continuare unui proces de imperfectivizare. Prin urmare, de la acest verb nu se mai poate forma un verb imperfectiv, în timp ce de la *ispisati*, *upisati* și celelalte verbe acest lucru este posibil.

Majoritatea lingviștilor croați¹ consideră că perechi pur aspectuale formează numai verbele între care nu există deosebire semantică, ci numai aspectuală (de ex. *brojiti* – *prebrojiti*, ‘a număra’, *čitati* – *pročitati* ‘a citi, a termina de citit’, *krasti* – *ukrasti* ‘a fura’ etc.).

Nu constituie așadar pereche aspectuală verbele a căror semantică este diferită:

¹ Vezi Silić, *op.cit.*, p. 1-11; D. Raguž, *Praktična hrvatska gramatika*, Zagreb, 1997; N. Opačić, Z. Jelaska, *Glagolski vid i vidski parovi*, în Zrinka Jelaska i sur., *Hrvatski kao drugi i strani jezik*, Zagreb, 2005, p. 152-169.

Imperfective

ležati ‘a sta întins, a zăcea’
putovati ‘a călători’

Perfective

- *leći* ‘a se culca’ (ipf. *lijegati*)
- *doputovati* ‘a sosi (dintr-o călătorie)’

Unii autori¹ consideră perechi aspectuale și verbele între care, în afara diferenței de aspect, există și o diferență în privința modului de realizare a acțiunii, astfel că, de exemplu, în cazul perechilor *dolaziti* – *doći* ‘a veni’, *micati* – *maknuti* ‘a mișca’ există și opoziția iterativitate – noniterativitate atunci când verbele imperfective au sens iterativ, iar în cazul perechii *kopati* – *iskopati* ‘a săpa’ există opoziția nontotalitate – totalitate.

Potrivit lui D. Raguž², verbul de bază are în principiu doar un singur verb ca pereche aspectuală pentru un singur sens și prin urmare un verb de bază care are sensuri multiple poate avea diferite perechi aspectuale. De exemplu, verbul *derati* va avea următoarele perechi aspectuale: a. *oderati*, când este vorba de piele: ‘a jupui’; b. *razderati*, când este vorba de hârtie: ‘a rupe în bucăți’; c. *poderati*, când este vorba de haine: ‘a rupe (prin întrebuintare îndelungată)’.

Unele verbe imperfective pot avea uneori anumite sensuri pe care verbul perfectiv nu le are, cu toate că, formal, sunt derivate de la acest verb, așa cum se întâmplă, de exemplu, cu verbul imperfectiv *odgovarati*, în comparație cu perechea lui perfectivă *odgovoriti*.³

odgovarati

- a. a răspunde, a da răspunsuri (*Odgovaraj mi!*)
- b. a reacționa la un imbold venit din afară (*Odgovarao je na izazove.*)
- c. a răspunde de, a fi responsabil cu (*Odgovara za novac.*)
- d. a răspunde pentru, a purta răspunderea (*Odgovara za svoja zlodjela.*)
- e. a corespunde, a se potrivi (*Odgovara joj ta boja.*)
- f. a conveni, a fi favorabil (*Odgovara im život na moru.*)
- g. a face să renunțe, a face se răzgândească (*Nemoj me odgovarati!*)⁴
- h. a susține un examen răspunzând la întrebări (*Danas odgovaram fiziku.*)

Spre deosebire de verbul imperfectiv, perfectivul *odgovoriti* are un număr mai restrâns de sensuri, și anume:

¹ Barić, Lončarić și col., *op. cit.*, p. 226.

² Raguž, *op. cit.*, p. 159.

³ Exemplele sunt citate de Opačić, Jelaska, *op. cit.*, p. 163-164.

⁴ Exemplul nostru. Pentru sensul de ‘a face să renunțe, a face să se răzgândească’, N. Opačić și Z. Jelaska dau un exemplu folosind verbul perfectiv *odgovoriti*: *Odgovorit ću ga od te tužbe* (*op. cit.*, p. 164).

odgovoriti

- a. a răspunde, a da răspunsuri (*Odgovori na pitanje!*)
- b. a reacționa la un imbold venit din afară (*Odgovorio je na izazove.*)
- g. a face să renunțe, a face să se răzgândească (*Odgovorila ga je od tužbe.*)

În dicționarele croate, perechile aspectuale nu sunt în mod consecvent semnalate. În *Hrvatski enciklopedijski rječnik*¹ este prezentată și familia de cuvinte a cuvântului-titlu. Astfel, în cazul verbelor perfective este menționat și verbul imperfectiv, atunci când acesta se formează prin sufixare de la verbul perfectiv. Abrevierea *usp.* face trimitere la verbul perfectiv, iar în cazul în care verbul imperfectiv are și alte sensuri, sunt menționate și acestea. La final, dacă este vorba de un verb perfectiv secundar, este notat modul de formare a verbului perfectiv, de ex.:

podržati (koga, što) *svrš.* [...] 1. držati, nositi dio ili svu težinu čega 2. dati, prožiti podršku 3. biti posebno zainteresiran; navijati [...]; **podržavati** (koga, što) *nesvrš.* [...] *usp.* podržati [...]; PO- + v. držati

napasti *svrš.* [...] 1. (koga, što) izvršiti napad (1,3) 2. (koga) obuzeti, spopasti [...] **napadati** (se) *nesvrš.* [...] (koga, što) 1. *usp.* napasti 2. pasti u većoj količini i zadržati se kao sloj na tlu 3. (se) padati do velike količine, mnogo puta ili previše [...] NA + v. pasti

În cazul verbelor imperfective vom lua ca exemplu verbul *pisati*, pentru care se dau sensurile și familia de cuvinte, însă nu se face în mod clar trimitere la perechea sa perfectivă formată prin prefixare. Dacă vom căuta verbul *napisati*, vom găsi sensurile respective ale verbului, iar la final modul de formare, respectiv derivarea prin prefixare, de ex:

napísati (što) *svrš.* [...] 1. ispisati slovima 2. sastaviti tekst [...] NA + v. pisati

Menționarea verbului de la care s-a format *napisati* nu constituie o certitudine că el este perechea aspectuală a verbului *pisati*. Am putea concluziona că *napisati* este perechea aspectuală a lui *pisati*, dacă în cadrul prezentării verbului *napisati* nu vom găsi un alt verb imperfectiv de la care să se facă trimitere la *napisati*, așa cum în exemplul anterior de la imperfectivul *napadati* se face trimitere la perfectivul *napasti*.

În *Hrvatsko-rumunjski rječnik*², autorii fac cel mai adesea trimitere de la verbul imperfectiv format prin sufixare la verbul perfectiv, de ex.: **otkazivati** *tr. imprf.* v. **otkazati**; **rješavati** *tr. imprf.* v. **riješiti**.

Rareori se fac trimiteri de la verbul perfectiv la verbul imperfectiv (de ex.: **složiti** *tr. prof.* v. **slagati**¹), în timp ce în privința perechilor aspectuale realizate prin prefixare nu există nici un indiciu.

În gramaticile croate, formarea perechilor aspectuale este prezentată în general succint, arătându-se principalele modalități de formare a lor (sufixarea și prefixarea),

¹ *Hrvatski enciklopedijski rječnik*, Zagreb, 2002.

² G. Filipi, Fl. Ionilă, *Hrvatsko-rumunjski rječnik*, Zagreb, 2001.

însoțite de exemple. O atenție mai mare i se acordă doar în capitolul referitoare la formarea cuvintelor, unde se prezintă derivarea verbală.

În *Praktična hrvatska gramatika* (1997), D. Raguž nu pune accent pe formarea perechilor aspectuale. Autorul menționează prefixarea ca principală modalitate de obținere a unui verb perfectiv de la un verb imperfectiv, adăugând că prin intermediul prefixelor se modifică în primul rând sensul și doar secundar, uneori, se obține perechea perfectivă (*rezati – prerezati, srezati, zarezati* etc.; *pasti – otpasti, upasti, propasti* etc.). Sufixarea este prezentată ca modalitate de obținere a unui verb imperfectiv de la un verb perfectiv prefixat (*pisati – upisati – upisivati*). Nu sunt menționate exemple pentru obținerea de verbe imperfective de la verbe primare cu ajutorul sufixelor. În ceea ce privește perechea aspectuală, este prezentată doar modalitatea de determinare a perechii perfective prefixate a unui verb imperfectiv, atunci când acesta se poate combina cu un șir de prefixe (de ex. *pisati – napisati*).

În partea referitoare la conjugările verbelor însă, D. Raguž menționează, după caz, verbele derivate prin prefixare de la verbe perfective și, cel mai adesea, perechea imperfectivă a unui verb perfectiv, obținută prin sufixare. La sfârșitul capitolului despre verb este dată o listă de 146 verbe ca modele de conjugare, unde sunt menționate de cele mai multe ori perechile aspectuale (fără a se specifica întotdeauna aspectul verbelor), precum și alte prefixe care pot perfectiviza verbul imperfectiv al perechii, de ex: *jesti – pojesti* (prefixele: iz-, na-, pre-, u-); *bosti – ubosti* (prefixele: iz-, na-, o-, po-, pod-, pri-, pro-, z-, za-).

Pe lângă principalele modalități de realizare a perechilor aspectuale, imperfectivizarea și perfectivizarea, există și câteva situații particulare în ceea ce privește perechile aspectuale:

a) Unele verbe imperfective au ca pereche două verbe perfective care nu se deosebesc între ele ca sens, constituind așa-numitele **verbe cu pereche biverbală sinonimă**:

<i>dizati</i> ‘a ridica’	- <i>dići</i> și <i>dignuti</i>
<i>micati</i> ‘a mișca’	- <i>maći</i> și <i>maknuti</i>
<i>navikavati (se)</i> ‘a (se) obișnui’	- <i>navići (se)</i> și <i>naviknuti (se)</i>
<i>pucati</i> ‘a plesni, a crăpa’	- <i>pući</i> și <i>puknuti</i>
<i>ticati</i> ‘a atinge’	- <i>taći</i> și <i>taknuti</i>

Primele verbe perfective ale perechilor aspectuale menționate mai sus aparțin conjugării I, neproductive. Aceste verbe sunt înlocuite treptat de verbul tematic, norma recomandând a doua variantă: *dignuti, maknuti*, care este mai previzibilă.¹

b) Unele perechi aspectuale sunt formate de la morfeme radicale diferite, constituind **perechi aspectuale supletive**: *otići – odlaziti; naći – nalaziti; doći – dolaziti*;

¹ D. Raguž menționează faptul că există aproximativ 350 de verbe în *-ći* cu alternativele lor în *-nuti*, în timp ce verbe în *-nuti*, majoritatea perfective, sunt peste o mie (*op. cit.*, p. 168).

reći – govoriti etc. În cazul perechii *reći* (pf.) – *govoriti* (ipf.), o condiție a formării perechii aspectuale supletive o constituie marea similitudine semantică sau chiar sinonimia verbelor, precum și aspectul diferit. Astfel de perechi sunt foarte rare în limba croată.

c) În cazul unor verbe **accentul constituie singura trăsătură distinctivă a aspectului** în cadrul perechii aspectuale, de exemplu în cazul verbelor derivate de la *gledati* și *kidati*: *pogledati* (ipf.) ‘a privi’ – *pògledati* (pf.); *pregledati* (ipf.) ‘a controla, a verifica’ – *prègledati* (pf.); *razgledati* (ipf.) ‘a vizita, a examina’ – *ràzgledati* (pf.); *raskidati* (ipf.) ‘a desface, a rupe’ – *ràskidati* (pf.).

3. Asimetrie aspectuală

Având ca punct de plecare opoziția binară imperfectiv : perfectiv din cadrul aspectului, M. Gojmerac remarcă posibilitatea existenței unei simetrii sau asimetrii aspectuale. Conform opoziției aspectuale amintite, întregul inventar al verbelor din limba croată ar trebui să fie împărțit în două părți egale. În cazul în care nu ar exista nici un verb care să nu aibă un corespondent aspectual al său, s-ar putea vorbi despre o simetrie aspectuală absolută. Desigur, această situație nu se întâlnește în limba croată, unde există verbe fără un membru al perechii aspectuale și unde se poate observa o anumită asimetrie aspectuală. Prin urmare, autorul croat consideră a fi verbe simetrice verbele a căror relație reciprocă se bazează exclusiv pe alternanța sufixelor aspectuale, acestea fiind verbele care în mod tradițional sunt denumite perechi aspectuale.¹ Verbele asimetrice sunt verbele care nu sunt membri ai unei perechi aspectuale, care nu au un corespondent aspectual. Acestea sunt verbele biaspectuale și verbele fără pereche aspectuală (așa-numitele *perfectiva tantum* și *imperfectiva tantum*), precum și unele verbe prefixate, derivate de la acestea.

3.1. Verbe biaspectuale

Unele verbe croate pot avea ambele aspecte, fiind prin urmare *biaspectuale*², de ex.: *čestitati*, *čuti*, *doručkovati*, *imenovati*, *jesti*, *kamenovati*, *krstiti*, *kušati*, *napredovati*, *objedovati*, *oblikovati*, *ručati*, *savjetovati*, *večerati*, *vezati*, *vidjeti*, *vjenčati*, *žrtvovati*.

Din această grupă fac parte și o serie de verbe de origine străină derivate cu sufixul *-ira-*, de ex.: *diplomirati*, *financirati*, *intervenirati*, *izolirati*, *operirati*, *telefonirati* etc.¹

¹ Gojmerac, *op. cit.*, p. 43.

² Având în vedere faptul că în cazul acestor verbe opoziția aspectuală este neutralizată, M. Kravar, *Neke suvremene dileme oko glagolskoga vida (Na građi hrvatsko-srpskoga jezika)*, Jugoslavenski seminar za strane slaviste, knj. 31, Belgrad, 1980, p. 10, le consideră mai degrabă verbe „fără aspect” decât „biaspectuale”. Termenul cel mai des folosit este însă cel de verbe biaspectuale.

Multe dintre verbele biaspectuale croate de origine slavă nu sunt totuși la toate timpurile biaspectuale, ci la unele timpuri au un aspect, iar la altele celălalt aspect, de ex. *doručkovati, jesti, ručati, večerati, vezati, zvoniti*. La forma lor perfectivă acestea exprimă o acțiune încheiată, cu toate că unele dintre ele au și perechi perfective, de ex. *svezati, pojesti*.

Večeram. (ipf.) – Cinez.

Večerao sam. (pf.) – Am cinat.

Cât de puternică este presiunea sistemului în privința aspectului verbal se observă cel mai bine în cazul verbelor de origine străină, împrumutate din limbi fără polarizare aspectuală, care în croată devin biaspectuale. În unele situații ele funcționează ca verbe imperfective, în altele ca perfective:

Dok telefonira, traži svoje bilješke. – În timp ce telefonează, își caută notițele.

În acest exemplu, verbul *telefonirati* este imperfectiv, datorită în principal conjuncției *dok*. În cazul verbelor biaspectuale, aspectualitatea apare la un nivel mai extins decât cel morfologic, la nivel sintactic. Într-o situație sintactică diferită, de exemplu după conjuncțiile *čim* sau *pošto*, verbul *telefonirati* ar exprima perfectivitatea:

Čim je telefonirao, izišao je. – După ce a telefonat, a ieșit.

Având în vedere că perechea aspectuală se realizează prin sufixare și prefixare, verbele biaspectuale se deosebesc de aceste două moduri de formare a perechii aspectuale prin faptul că verbul în sine nu suferă nici o schimbare morfologică, ci aceeași formă verbală în unele situații sintactice exprimă imperfectivitatea, iar în altele perfectivitatea. Biaspectualitatea se regăsește la un număr relativ redus de verbe care nu își pot crea o pereche aspectuală nici prin sufixare, nici prin prefixare, fiind condiționată de presiunea sistemului și de structura semantico-comunicativă a verbului croat, unde polarizarea aspectuală se evidențiază ca fiind o structură fundamentală.

Din punct de vedere aspectual, verbele biaspectuale funcționează ca și verbele din limba română, unde aspectul verbal nu prezintă o realizare morfologică precum în limba croată.

¹ V. Grubišić (*Croatian Grammar*, Zagreb, 1995, p. 130) dă câteva exemple de verbe de origine străină care au intrat în croată ca verbe perfective: *emigrirati* ‘a emigra’, *aterirati* ‘a ateriza’, *alunirati* ‘a aseleniza’, însă aceste verbe figurează în *Hrvatski enciklopedijski rječnik*, Zagreb, 2002 ca verbe biaspectuale.

3.2. Verbe fără pereche aspectuală

În limba croată există o serie de verbe care nu au pereche aspectuală, fiind prin urmare fie numai imperfective, fie numai perfective.

Imperfective sunt, de obicei, verbe de mișcare sau de stare, precum: *bojati se, ici, igrati, imati, nadati se, plivati, posjedovati, putovati, razlikovati se, sjediti, sličiti, spavati, sudjelovati, svirati, vladati, voziti, zavisiti, značiti, znati, živjeti*.

Deși sunt imperfective, aceste verbe pot fi folosite în construcții perfective:

Želim da **ideš**.

Čim **ideš**, idem i ja.¹

Prin comparație cu alte exemple în care este clară folosirea unui verb perfectiv (*otići, poći*), de ex. *Želim da odeš* sau *Želim da pođeš*, rezultă că în primul exemplu verbul *ići* are valoare perfectivă. Aceeași valoare o are și în al doilea exemplu, datorită conjuncției *čim*.

Problema verbelor care sunt numai *perfective* este foarte puțin abordată în lingvistica croată. În gramaticile croate abia este menționat faptul că există verbe care sunt doar perfective. S. Mønnesland² menționează că există o grupă eterogenă de verbe perfective formate prin prefixare, care desemnează limita (începutul, sfârșitul, un anumit timp, o anumită cantitate) și care nu au pereche imperfectivă: *nakupovati se, iskrvariti, pokrasti, prespavati, pretrpjjeti, prežaliti*³, *progovoriti, prohujati, zapjevati, zazvoniti* etc. La timpul prezent, verbul *kazati* este și imperfectiv, și perfectiv, în timp ce la alte timpuri este doar perfectiv.⁴

4. Formarea perechilor aspectuale

Punctul de plecare în formarea perechilor aspectuale îl constituie *verbele primare*, care sunt verbe nederivate și pot fi fie imperfective, fie perfective. Dacă verbul primar este perfectiv, perechea aspectuală se realizează prin imperfectivizare, iar dacă este imperfectiv, prin perfectivizare.

¹ S. Mønnesland, *Glagolski vid u hrvatskome jeziku*, în „Zbornik Zagrebačke slavističke škole”, Zagreb, 2003, p. 22.

² *Ibid.*, p. 30.

³ *Hrvatski enciklopedijski rječnik*, Zagreb, 2002, menționează verbul *prežaljivati* ca verb imperfectiv, pereche a verbului perfectiv *prežaliti*.

⁴ Nives Opačić, *Verbal Aspect In The Contemporary Serbo-Croatian Literary Languages*, în *Kontrastivna analiza engleskog i hrvatskog ili srpskog jezika*, svezak II, Zagreb, 1978, p. 167.

Verb primar	Verb secundar	
(pf.) <i>primiti</i>	imperfectivizare (sufixare)	<i>primati</i>
(ipf.) <i>činiti</i>	perfectivizare (prefixare)	<i>učiniti</i>

4.1. Imperfectivizarea

Imperfectivizarea este procesul de transformare a unui verb perfectiv în verb imperfectiv. Aceasta se realizează cu ajutorul sufixelor, care au rolul doar de a transforma verbele perfective în verbe imperfective (*riješiti / rješavati*), de unde rezultă faptul că numai imperfectivizarea are caracter pur aspectual, spre deosebire de perfectivizare. Imperfectivizarea este, așadar, un fenomen gramatical.

Procesul de imperfectivizare se realizează cu ajutorul sufixelor: *-i-*, *-(j)a-*, *-(j)ava-*, *-(j)iva-*, *-va-*. Dintre acestea, productive sunt doar sufixele *-(j)ava-* și *-(j)iva-*.

Privind procesul de imperfectivizare din punctul de vedere al verbului perfectiv care este transformat în verb imperfectiv, întâlnim două situații:

a. verbul perfectiv este un *verb primar* (*vratiti – vraćati*);

b. verbul perfectiv este un *verb secundar, derivat prin prefixare* (*izvršiti – izvršavati, upisati – upisivati*).

Având în vedere faptul că verbele formate prin prefixare sunt perfective, se poate spune ca regulă generală că, dacă un verb are prefix, dar este imperfectiv, atunci verbul nu s-a format prin prefixare, ci prin imperfectivizarea verbului perfectiv. În acest sens putem da ca exemplu verbele *dovoditi, izvoditi, navoditi*, care nu s-au format prin prefixare cu ajutorul prefixelor *do-*, *iz-*, *na-* de la verbul *voditi*, ci prin imperfectivizarea verbelor perfective *dovesti, izvesti, navesti*.

Imperfectivizarea verbelor prin sufixare are drept rezultat totodată și o serie de alternanțe fonetice vocalice sau consonantice, ca de exemplu *e/ije* (*leći – lijegati*), *s/š* (*ispustiti – ispuštati*), *č/k* (*skočiti – skakati*) etc. Dintre modificările consonantice, cea mai frecventă este palatalizarea sub influența lui *j* (de ex. *kazniti – kažnjavati, javiti – javljati, posjetiti – posjećivati, roditi – rađati, sjetiti se – sjećati se*), iar dintre cele vocalice, alternanța *o / a* (de ex. *izgovoriti – izgovarati, pomoći – pomagati, roditi – rađati*).¹

4.2. Perfectivizarea

Perfectivizarea este procesul de transformare a unui verb imperfectiv în verb perfectiv prin prefixare de cele mai multe ori, dar și prin sufixare.

În cadrul procesului de perfectivizare un rol deosebit de important îl au prefixele, care cel mai adesea adaugă o nuanță la sensul lexical al verbului, dar duc și la schimbarea aspectului verbului, transformând un verb imperfectiv în verb perfectiv.

¹ Pentru o prezentare mai detaliată a imperfectivizării vezi Babić, *op. cit.*, p. 518-531 și Silić, Pranjković, *op. cit.*, p. 48-55.

Modificând sensul lexical al verbului prin precizarea sau determinarea unei acțiuni verbale, prefixele au o funcție de derivare; modificând aspectul, îndeplinesc o funcție gramaticală.

În ceea ce privește sufixele, perfectivizarea se realizează cu ajutorul unui singur sufix, și anume sufixul *-nu-*. Verbele formate în acest mod au sensul de efectuare o singură dată a acțiunii desemnate de verbul imperfectiv de bază, de ex.: *kucati* > *kucnuti*, *lupati* > *lupnuti*, *šaptati* > *šapnuti*, *zijevasi* > *zijevnuti* etc.

S. Mønnesland¹ subliniază necesitatea deosebirii între perfectivizarea aspectuală, gramaticalizată, prin care se realizează perechile aspectuale, și prefixarea lexicală, în care prefixele nu formează perechi aspectuale, pot schimba aspectul verbului, dar nu întotdeauna, și adaugă în mod obligatoriu verbului perfectiv obținut o nuanță în plus față de verbul de bază. Este necesar, prin urmare, să se facă o distincție între cele două roluri pe care le au prefixele în cadrul procesului de perfectivizare.

În gramaticile croate sau în lucrări de specialitate referitoare la derivarea verbală, perfectivizarea gramaticalizată nu este tratată separat, ci este abordată împreună cu prefixarea lexicală atunci când se vorbește despre derivarea verbelor de la alte verbe prin procedeul de prefixare. Acest lucru se datorează, probabil, și faptului că nu există un punct de vedere unanim asupra verbelor care constituie perechile aspectuale, unii autori considerând că acestea sunt formate doar de verbe între care nu există o deosebire semantică, ci doar aspectuală, alți autori acceptând și trăsături semantice ale verbului perfectiv precum rezultativitatea, iterativitatea sau totalitatea.

Prefixele cu ajutorul cărora se creează noi verbe în procesul de derivare de la alte verbe sunt în număr de 19, însă nu toate transformă verbele imperfective în verbe perfective. Prefixele care îndeplinesc rolul de perfectivizare sunt în număr de 16, dintre care unele au mai multe alternante: *do-*, *iz-* (cu alternantele *is-/iš-/iza-/i-*), *na-*, *nad-* (cu alternantele *nat-/nada-*), *o-*, respectiv *ob-* (cu alternantele *op-/oba-*), *od-* (cu alternantele *ot-/oda-*), *po-*, *pod-* (cu alternantele *pot-/poda-*), *pre-*, *pri-*, *pro-*, *raz-* (cu alternantele *ras-/raš-/raž-/raza-/ra-*), *s-* (cu alternantele *z-/š-/sa-*), *u-*, *uz-* (cu alternantele *us-/uš-/uza-*) și *za-*, care sunt foarte productive. Prefixele *mimo-*, *pred-* și *su-* nu perfectivizează verbele.

Se poate spune, ca o regulă de bază a perfectivizării, că prezența unui prefix perfectivizează verbul. Există un anumit număr de verbe care, chiar și prefixate, au rămas imperfective, de ex. *prethoditi*, *sadržati*, *izgledati* etc. J. Silić explică acest lucru prin semantica specifică a prefixului și a verbului, deoarece alte prefixe transformă aceste verbe în verbe perfective (de ex. *pohoditi*, *podržati*, *pogledati* etc.), însă acest lucru nu afectează regula de bază a perfectivității².

Hrvatska gramatika menționează, de asemenea, că o grupă de verbe derivate prin prefixare de la verbele imperfective *nositi*, *voditi*, *voziti*, *vlačiti*, *sjedati*, *padati*

¹ Mønnesland, *op. cit.* p.23.

² Silić, *op. cit.*, p. 2-3.

rămân imperfective, și anume: *donositi, ponositi se, dovoziti, navoditi, posjedati, dovlačiti se, povlačiti se, napadati* (koga) etc.¹ Aceste verbe nu fac parte însă din categoria menționată anterior, în care era vorba despre o semantică specifică a prefixului și a verbului, ci este vorba de o interpretare incorectă a modelului de derivare a verbelor. Verbele imperfective cu prefix nu sunt verbe obținute prin prefixare și prin urmare exemplele date nu trebuie interpretate după modelul prefixării, ci după acela al sufixării, punctul de plecare fiind verbele perfective (de ex. *donesti* (*donijeti*) – *donositi, dovesti – dovoziti, navesti – navoditi, posjesti – posjedati, dovući – dovlačiti, povući – povlačiti, napasti – napadati* etc.). *Hrvatska gramatika* menționează în continuare perechea perfectivă a acestor verbe (*donositi – donesti* (*donijeti*), *dovoziti – dovesti, navoditi – navesti* etc.), fără însă a specifica în ce mod s-au constituit aceste perechi aspectuale². Același punct de vedere îl adoptă și D. Raguž, care consideră că uneori prin prefixare nu se obțin verbe perfective, ci verbele rămân tot imperfective, ca de ex. *voditi – prevoditi, izvoditi* etc.³.

Prefixele cumulează în general mai multe trăsături semantice, dintre care se detașează una pentru formarea perechii aspectuale. Potrivit descrierii efectuate de S. Babić pentru fiecare prefix în parte, trăsături semantice precum rezultativitatea (prefixele *iz-, na-, o-*: *ispeći, napisati, oprati* etc.), atingerea obiectivului (prefixele *po-, pro-, s-, u-* *za: popiti, proširiti, sašiti, ubrati, zahladnjeti* etc.), efectuarea totală a acțiunii (prefixele *do-, od-, pro-, uz-, za-*: *donijeti, odgojiti, promijeniti, usprotiviti se, zakasniti* etc.) caracterizează verbul perfectiv al perechii aspectuale⁴.

Așa cum am menționat, perechile aspectuale nu sunt semnalate în mod consecvent în dicționarele croate și nu există un inventar exhaustiv al acestora. O listă a celor mai frecvente perechi aspectuale este dată de N. Opačić, Ralph E. Weber și Nancy Cochrane⁵, ca rezultat al lucrărilor în cadrul proiectului contrastiv englez-croat din anii '70, cu scopul, în primul rând, de a oferi un instrument util studenților străini care învață limba croată. Dintr-un total de 320 de perechi aspectuale inventariate de autori, 86 dintre ele sunt derivate cu ajutorul prefixelor. O privire statistică asupra acestei liste de verbe nu poate oferi, desigur, o imagine completă a formării perechilor aspectuale prin prefixare deoarece lista însăși se limitează la cele mai frecvente verbe, însă poate constitui un punct de plecare pentru viitoare cercetări. Astfel, cele mai frecvente prefixe sunt: *po-* (19%), *za-* (14%), *iz-* (7%), *na-* (6%), *o-* (6%), *pro-* (4,3%), *u-* (4,3%), *do-* (2,5%), *od-* (2,5%), *pre-* (2,5%), *s-* (2,5%), *ob-* (1,7%), *raz-* (1,7%). Se pot observa aici și prefixe care reprezintă moduri ale acțiunii: o parte parcursă de la un capăt la altul,

¹ Barić și col., *op. cit.*, p. 227.

² *Ibid.*, p. 228.

³ Raguž, *op. cit.*, p. 158.

⁴ Babić, *op. cit.*, p. 538-554.

⁵ N. Opačić, R. W. Weber, N. Cochrane, *Dictionary of Serbo-Croatian Verbal Aspect Pairs*, în *Kontrastivna analiza engleskog i hrvatskog ili srpskog jezika*, svezak II, Zagreb, 1978, p. 189-267.

dintr-o parte în alta (prefixul *pre-*: *prerezati*), efectuarea acțiunii cu o intensitate mai mare (prefixul *raz-*: *razljutiti se*, *razveseliti se*), acțiune efectuată în jurul a ceva, în sens concret și abstract (prefixul *ob-*: *obradovati*).

5. Faze ale derivării aspectuale

În prezentarea aspectului verbal și a procesului de imperfectivizare și perfectivizare a verbelor, literatura croată de specialitate menționează mai multe faze sau niveluri ale derivării aspectuale.¹ Astfel, J. Silić și I. Pranjković menționează trei faze, unde în prima fază punctul de plecare îl constituie verbe imperfective, în a doua fază – verbe perfective (formate prin prefixare de la verbele imperfective din prima fază), iar în a treia fază – verbe imperfective (create prin sufixare de la verbele perfective din faza anterioară), de ex.:

- (1) *bosti* > (2) *probosti* > (3) *probadati*;
(1) *kopati* > (2) *okopati* > (3) *okopavati*² etc.

În *Hrvatska gramatika*, exemplele date conțin și o a patra fază, prin care verbele imperfective din faza a treia pot deveni perfective prin prefixare, cu mențiunea că astfel de derivări „în lanț” ale perechilor aspectuale sunt frecvente:

- (1) *pisati* > (2) *prepisati* > (3) *prepisivati* > (4) *isprepisivati*³.

Legat de tema noastră, a perechilor aspectuale, considerăm că sunt necesare câteva precizări pentru o mai bună înțelegere a problemei complexe a aspectului verbal și a stabilirii perechilor aspectuale:

a) în prima fază a derivării aspectuale, punctul de plecare îl constituie verbele imperfective primare⁴, și nu cele create prin sufixare de la un verb perfectiv, ca de exemplu *puštati* < *pustiti* (pf.), *bacati* < *baciti* (pf.), *prolijevati* < *proliti* (pf.) etc. Aceste verbe imperfective pot, eventual, constitui punctul de plecare în faza a treia pentru crearea, prin prefixare, a unor verbe perfective cu caracter distributiv.

¹ Silić și Pranjković, *op. cit.*, folosesc termenul de *vidskoznačenske faze* (faze aspectuale), în timp ce Gojmerac, *op. cit.*, utilizează termenul *stupnjevi vidskih tvorbi* (niveluri ale derivării aspectuale).

² Silić și Pranjković, *op. cit.*, p. 56.

³ Barić și col., *op. cit.*, p. 227.

⁴ Uneori, punctul de plecare îl pot constitui și verbe perfective (*reći – izreći*, *uzeti – oduzeti*), dar este vorba și în această situație de o prefixare lexicală. În faza a doua, verbele devin, de asemenea, imperfective (*izreći – izricati*, *oduzeti – oduzimati*).

b) prima fază se referă exclusiv la procesul de perfectivizare lexicală (modul acțiunii), prin care prefixul adaugă o nuanță semantică în plus verbului de bază, fără să creeze pereche aspectuală. Așa cum am arătat anterior în cazul verbului *pisati – napisati*, perechea perfectivă obținută prin prefixare nu mai poate fi supusă în continuare unui proces de imperfectivizare.

c) având în vedere posibilitatea verbelor de a se combina cu o multitudine de prefixe care le perfectivizează și le aduc nuanțe semantice suplimentare, faza a doua constituie tendința verbelor perfective către simetrie, creându-și astfel prin sufixare un verb imperfectiv și constituindu-se în pereche aspectuală.

d) nu se poate vorbi despre o derivare „în lanț” a perechilor aspectuale, deoarece perechi aspectuale se creează doar în faza a doua. Fazele întâi și a treia reprezintă numai perfectivizări ale verbului cu adăugarea unor nuanțe semantice.

6. Concluzii

Având în vedere că aspectul verbal, categorie gramaticală importantă a verbului croat, se întemeiază pe opoziția perfectiv : imperfectiv, perechile aspectuale își relevă maxima lor importanță în cadrul aspectualității. Stabilirea perechilor aspectuale se dovedește a fi un proces complex, în care este necesar să se țină seama de o serie de factori, așa cum este, de exemplu, posibilitatea verbelor de a se combina cu o diversitate de prefixe și, prin urmare, individualizarea prefixului gramaticalizat care are rolul doar de a perfectiviza verbul, fără adăugarea unei alte nuanțe semantice. De asemenea, polisemia unui verb de bază are drept consecință multiple perechi aspectuale ale verbului respectiv, în funcție de fiecare sens, în timp ce unele verbe imperfective pot avea uneori sensuri pe care perechea lor perfectivă nu le are. La acestea se adaugă asimetria perechilor aspectuale, manifestată prin verbe biaspectuale sau prin verbe fără pereche aspectuală, dar și o anumită inconsecvență în prezentarea perechilor aspectuale în dicționarele și gramaticile croate.

Bibliografie

- Babić, Stjepan, *Tvorba riječi u hrvatskome književnome jeziku*, ed. a III-a, Zagreb, 2002
Barić, E., Lončarić, M. și col., *Hrvatska gramatika*, Zagreb, 1995
Dicționarul explicativ al limbii române, ed. a II-a, București, Ed. Univers enciclopedic, 1996
Filipi, Goran; Ionilă, Florin, *Hrvatsko-rumunjski rječnik*, Zagreb, Dominović, 2001
Gojmerac, Mirko, *Glagolski vid u hrvatskom ili srpskom i njemačkom jeziku*, teză de doctorat, Zagreb, 1980
Gramatica limbii române, vol. I. *Cuvântul*, București, Ed. Academiei Române, 2008

Romanoslavica vol. XLVII nr.1

- Grubišić, Vinko, *Croatian Grammar*, Zagreb, 1995
Hrvatski enciklopedijski rječnik, Zagreb, Novi liber, 2002
Kravar, Miroslav, *Neke suvremene dileme oko glagolskoga vida (Na građi hrvatsko-srpskoga jezika)*, Jugoslovenski seminar za strane slaviste, knj. 31, Beograd, 1980, p. 5-17
Mønnesland, Svein, *Glagolski vid u hrvatskom jeziku*, in *Zbornik Zagrebačke slavističke škole 2002.*, Zagreb, FF press, 2003, p. 21-51
Opačić, Nives, *Verbal Aspect In The Contemporary Serbo-Croatian Literary Languages*, in *Kontrastivna analiza engleskog i hrvatskog ili srpskog jezika*, svezak II, Zagreb, 1978, p. 162-167
Opačić, Nives; Weber, R.W.; Cochrane, Nancy, *Dictionary of Serbo-Croatian Verbal Aspect Pairs*, in *Kontrastivna analiza engleskog i hrvatskog ili srpskog jezika*, svezak II, Zagreb, 1978, p. 189-267
Opačić, Nives; Jelaska, Zrinka, *Glagolski vid i vidski parovi*, in Zrinka Jelaska i sur., *Hrvatski kao drugi i strani jezik*, Zagreb, 2005, p. 152-169
Raguž, Dragutin, *Praktična hrvatska gramatika*, Zagreb, 1997
Silić, Josip, *Pristup kategoriji aspektualnosti u hrvatskom književnom jeziku*, „Suvremena metodika nastave hrvatskog ili srpskog jezika”, Zagreb, II, 1977, nr. 1, p. 1-11
Silić, Josip; Pranjeković, Ivo, *Gramatika hrvatskoga jezika za gimnazije i visoka učilišta*, Zagreb, 2005